

## IVN plantenwerkgroep inventariseert vanaf 2014 jaarlijks wilde planten in de Mandelanden bij Borger.

### Nu meer inzicht in de ontwikkeling van de vegetatie

In 2014 kort na de herinrichting van het natuurgebied de Mandelanden bij Borger is de IVN plantenwerkgroep Borger-Odoorn gestart met de jaarlijkse inventarisatie van de wilde planten in dit gebied. In totaal zijn nu 362 soorten opgenomen in de soortenlijst van de Mandelanden. Deze soortenlijst omvat nu tien seizoenen en geeft een prachtig beeld van de zich ontwikkelende plantenrijkdom. Veel soorten zagen we jaarlijks, maar er zijn ook diverse planten die we in al die jaren nog maar één keer in het gebied aantreffen. Soms is dat eenvoudig verklaarbaar omdat we ze aantreffen in het bosje aan de zuidoostkant van het terrein dat we alleen in 2016 bezochten. In andere gevallen gaat het echter om bijzondere waarnemingen. De soortenlijst 2014-2023 kun je [hier](#) downloaden.

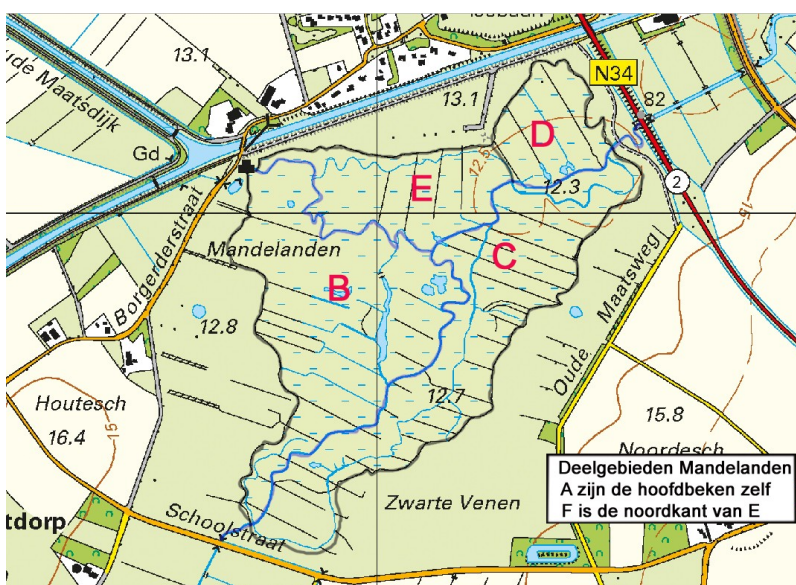
Vanaf het begin ging de aandacht vooral uit naar dat deel van het gebied waarvan de bovenlaag werd verwijderd. De randen van het gebied werden opgehoogd met de verwijderde grond en zijn nog steeds voedselrijk. Ook worden ze gedeeltelijk begraasd. We hebben in dit deel van het terrein wel de gevonden planten genoteerd maar besteedden verder niet veel aandacht aan de vegetatieontwikkeling.

Tien jaar na de start van de werkzaamheden kunnen we meer zeggen over de ontwikkeling van de vegetatie in de verschillende deelgebieden, die we in het terrein kunnen onderscheiden. Met name in het zojuist afgelopen seizoen vielen veel puzzelstukjes op haar plek.

### De deelgebieden

De Mandelanden kent twee punten waar water het gebied instroomt. Aan de westzijde bij de brug in de Westdorperstraat en aan de zuidzijde bij de Schoolstraat.

Vanaf de Westdorperstraat loopt een beek in oostelijke richting (beek één). De waterstand in deze watergang wordt gereguleerd door een bergingsvijver en een gemaal. Even ten zuiden van de uitzichtheuvel ontmoet deze watergang de beek, die vanaf de Schoolstraat in noordoostelijke richting loopt (beek twee). Deze beek (de hoofdstroom van het Voorste diep) deelt het gebied ongeveer door midden. Mede door deze beken kunnen we globaal de volgende deelgebieden onderscheiden:



- de beken zelf
- het gebied aan de zuidwestzijde (ten zuiden van beek één en ten westen van beek twee)
- het oostelijk gebied (ten zuiden van beek één en ten oosten van beek twee)
- het noordelijk deel ten oosten van de uitzichtheuvel
- het noordelijk deel ten westen van de uitzichtheuvel
- de noordelijke rand met zandondergrond.

### **a. De beken zelf**

Het water in de beken is afkomstig van achterliggend landbouwgebied. Aan de vegetatie kun je zien dat er sprake is van voedselrijk water. Opvallend zijn de hoog opschietende rietplanten, niet alleen in de beek, maar ook op het aangrenzende land. Hierdoor is er sprake van een strook riet van wisselende breedte. Via sloten (slenken) verspreidt het riet zich ver van de beek. Met name rondom en op het zogenaamde eiland is sprake van grote rietvelden. Dit deel van het terrein bezochten wij in 2023 niet!

Ook in de beken staan planten typisch voor voedselrijk water zoals smalle waterpest, pijlkruid en grote egelskop.



*Bloemrijkdom in juli, grote kattenstaart*

### **b. Het gebied aan de zuidwestzijde**

Het gaat hier om een deel van de afgeplagde veengronden. Dit gebied ligt iets zuidelijker dan de twee aangelegde houtwallen aan de westkant. In de vegetatie valt een aantal zaken op.

- De kleine watereppe heeft vanuit de sloot het grasland gekoloniseerd en komt nu ook voor in de vegetatie op deze graslanden. Dit geldt ook voor de grote kattenstaart en de holpijp.
- Verder is opmerkelijk het algemeen voorkomen van moeraskartelblad en moerasbasterdwederik. In iets mindere mate komen ook stijve ogentroost en schildereprijs voor.
- Opmerkelijk is dat pitrus veel minder voorkomt. De massieve vegetatie van deze soort in het verleden is veranderd. Tussen de overige vegetatie komt de soort nog wel voor, maar deze maakt nog slechts 10% uit van de vegetatie.

In dit deel ligt een lager deel met water. In voorgaande jaren is hier de grote boterbloem aangetroffen. In eerste instantie een paar honderd exemplaren (2021), vorig jaar ongeveer 5000 exemplaren en dit jaar (2023) zijn er meer dan 10.000 exemplaren geteld. Het gebied met de grote boterbloem is nu ongeveer 100 bij 40 meter groot.

Anders dan in voorgaande jaren zijn in het zuidelijk deel nu een paar plekken aanwezig met veldrus. Tot voorheen kenden we deze plekken alleen van de oostzijde (gebied c), nu voor het eerst ook aan de westzijde. Deze plekken komen voor op de overgang van de 'mooie' vegetatie naar de randvegetatie op de hogere delen met vooral gestreepte witbol en gewoon struisgras.

### c. Het oostelijk gebied

Dit deel komt deels overeen met gebied b, maar er zijn ook verschillen.

- Er komt aanmerkelijk minder moeraskartelblad voor
- Holpijp en kleine watereppe komen sporadisch voor in de vegetatie op het grasland. Ook komt er minder schildereprijs voor.
- Wel groeit er veel grote kattenstaart en zien we grote velden snavelzegge
- Op de overgang tussen het veengebied en de hoger gelegen gronden ligt een zoom van veldrus. Deze was hier in voorgaande jaren ook al, maar toen was het patroon niet zo helder. Naarmate we verder naar het zuiden komen neemt de breedte van de veldruszoom af en ligt de zoom niet meer op de overgang maar halverwege de graslandjes. De slootjes (slenken) staan wel vol veldrus tot de overgang met de hogere gronden.

Ook hier eindigt het gebied met 'mooie' vegetaties ter hoogte van de houtwallen aan de westzijde. Ten zuiden hiervan zijn nog veel pitrusvelden.

### d. Het noordelijk deel ten oosten van de uitkijkheuvel

De vegetatie in dit deel komt voor een groot deel overeen met die van gebied c. Ook hier zien we een zoom van veldrus tussen de 'mooie' vegetatie en de vegetatie met veel pitrus naar de randen. Net als in gebied c ligt de veldruszoom tot halverwege boogvormig op de graslandjes. De slootjes (slenken) zijn tot het eind gevuld met veldrus.

Op deze graslandjes is een aantal soorten aangetroffen die kenmerkend zijn voor gebied f zoals kruipwilg, tormentil, trekruis en veenmos (*Sphagnum recurvum*). In 2022 is hier ook moeraswolfsklauw waargenomen. Het gaat (voorlopig?) om enkele exemplaren.



*Kleverige ogentroost*



*Stijve ogentroost*



*Rode ogentroost*

### e. Het noordelijke deel ten westen van de uitkijkheuvel

De vegetatie van dit deel lijkt in veel opzichten op gebied a maar er zijn enkele verschillen.

- Er komt erg veel moeraskartelblad voor.
- Ook groeit hier veel kleverige ogentroost. In 2021 vonden we de eerste exemplaren, vorig jaar waren het meer dan tien en dit jaar gaat het om vele tientallen verspreid over het gebied.
- Holpijp en kleine watereppe komen hier wel voor, maar veel minder dan in gebied a.

- Opmerkelijk is het nagenoeg ontbreken van pitrus.
- Ook hier is (nog?) geen sprake van een zoom met veldrus. Op een aantal plekken groeit deze plant wel maar deze plekken zijn hooguit enkele vierkante meters groot.

#### f. de noordelijk rand met zandondergrond

Hier is sprake van een soort pioniersvegetatie op open zandgrond. Kenmerkend hiervoor is het voorkomen van veel moeraswolfsklauw en ronde zonnedauw. Deze twee soorten hebben zich de laatste jaren sterk uitgebreid. Ook groeien hier soorten die tenderen naar een heischraal grasland met onder andere: kruipwilg, blauwe zegge, stijve ogentroost, pilzegge, trekkrus en struikhei. Heel opmerkelijk is het op slechts één plek voorkomen van twee bijzondere varensorten: dubbelloof en moerasvaren. Van de eerste soort zijn bijna twintig polletjes gevonden. Van de moerasvaren vonden we drie polletjes.

Voor het gehele gebied van de Mandelanden geldt dat er een toename is van de volgende soorten: rietorchis, grote ratelaar, heelblaadjes en rode ogentroost. De waarnemingen zijn voor een deel terug te vinden in de verspreidingsatlas.



Ronde zonnedauw



Moeraswolfsklauw



Dubbelloof

#### Epiloog

Uit het voorgaande is een aantal conclusies te trekken.

- Het voorkomen van holpijp en kleine watereppe in de vegetatie op de graslanden betekent naar ons idee dat er sprake is van kwel. Dit is met name het geval in gebied b en in mindere mate in de gebieden c en d.
- In de gebieden c en d komt een groeiplek voor met grote boterbloem. Ook deze soort is een duidelijke indicator van kwel. In gebied d vonden we de eerste groeiplek. In 2017 groeiden hier circa dertig exemplaren. Inmiddels is dit aantal ruim over de 10.000. De tweede groeiplek werd in 2021 gevonden in gebied b. Het ging meteen om ongeveer 500 exemplaren. Hier is het aantal in 2023 ook de 10.000 gepasseerd. In de laatste zes jaar is de populatie gegroeid van 30 naar meer dan 20.000 exemplaren.
- Het bovenstaande leidt tot het inzicht dat er een duidelijke kwelstrook aanwezig is door de gebieden b en d. In mindere mate komt deze kwelstrook voor in de gebieden c en e.
- Nu we dit jaar het eiland niet bezocht hebben, komt de vraag naar voren of deze kwelstrook op het eiland ook aanwezig is en zo de verbindende schakel vormt. Het kan ook zijn dat het voedselrijke water van de twee beken de kwelindicatoren 'overstemt'. Voor het komend jaar is dit een mooie vraag die uitgezocht kan worden.
- De soortensamenstelling laat zien dat de 'mooie' vegetaties tenderen naar een dotterbloemhoiland. Met name in gebieden c en d komen ook soorten voor die

tenderen naar een kleine zeggenvegetatie. Op langere termijn zal dit verder uitkristalliseren.

- Opmerkelijk is dat in de gebieden b, c, d en e het aandeel pitrus in de vegetatie sterk is afgenomen. Bij een 2019 uitgevoerde kartering was dit aandeel veel groter.
- Veldrus lijkt zich in de Mandelanden te gedragen als een soort die de grens markeert tussen 'mooie' vegetaties en soortenarme storingsvegetaties met veel pitrus. In boeken over vegetaties wordt veldrus omschreven als een soort die onderdeel uitmaakt van de hooilandvegetatie. Op termijn kan blijken of de Mandelanden zich wel of niet aan de vakliteratuur over vegetaties houdt.
- Het aantal dotterbloemen is de laatste jaren sterk uitgebreid. In 2017 ging het om een tiental exemplaren. In 2023 was het aantal gegroeid tot enkele honderden exemplaren. Enkele kaartjes illustreren dit beeld.



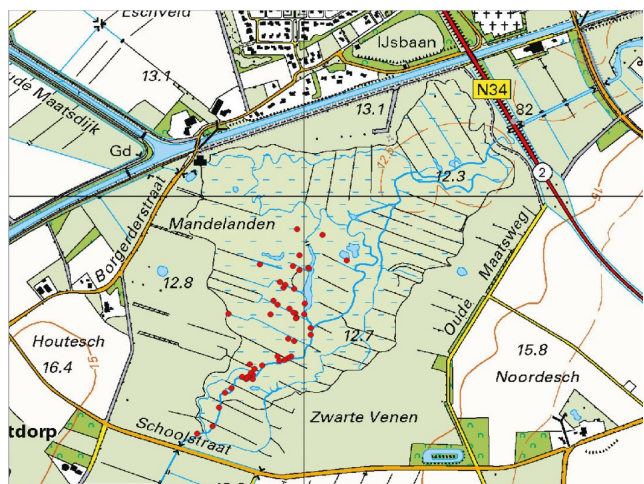
Gewone dotterbloem 2018



Gewone dotterbloem 2019



Gewone dotterbloem 2020



Gewone dotterbloem 2023

Tekst: Jan Klooster, lid van de plantenwerkgroep IVN Borger-Odoorn.

Oorspronkelijke tekst bewerkt voor website door Jos Vink

Kaartjes gewone dotterbloem en deelgebieden: Wietze Koops

Foto's: Jos Vink.